



Seguint, de nou, el rastre perdut de la Mare de Déu Fumadora

Autor: Jordi Bilbeny

Data de publicació: 05-12-2025

En aquest article, En Bilbeny aporta noves dades per ajudar-nos a entendre que la festa de la Mare de Déu Fumadora, celebrada cada 8 de desembre a Arenys de Mar, estava relacionada amb antics rituals d'iniciació infantils, on l'acte de fumar s'emmarcava plenament dins un context sagrat.

Per moltíssims estudis i per l'experiència, avui som plenament conscients que a la transcendència i a la revelació també s'hi arribava fumant. En Walter Burkert creu que en els grans rituals iniciàtics d'Eleusis s'hi podia haver fumat opi. Segons ell, «es podria tenir en compte l'ús de l'opi a Eleusis, atès que la rosella, junt amb l'espiga de blat, és l'atribut constant de Demèter. La deessa subminoica de Gazi, a Creta, adornada amb roselles, ha estat desemmascarada com una veritable deessa de l'opi i es diu que es trobà una pipa d'opi en un santuari de Kition, a Xipre, aproximadament de la mateixa època»[1]. Conformement, al 1954, en el decurs d'unes excavacions arqueològiques a la Torre dels Encantats, a Arenys de Mar, l'arxiver, escriptor i historiador del dret Josep Maria Pons i Guri va trobar unes pipes ibèriques del segle I abans de Crist[2], emprades, segons ell, «per fumar herbes aromàtiques»[3]. Ell en deia «aromàtiques», però jo crec que, més aviat, havien de ser extàtiques, tal com es pot deduir ?com ell mateix em comentava el 7 de desembre del 1987? del fet que «les pipes s'han trobat amb llavor de cànem a dins»[4]. I aquest és el desllorigador: el cànem.

Per En Terence McKenna, «el Cannabis és el millor candidat per reemplaçar els fongs sagrats»[5], raó per la qual «està associat amb l'aspecte esotèric ?i, per tant, secret? de la religiositat»[6]. Certament, «el seu ús perllongat ajuda a comunicar-se amb els esperits i il·lumina el cos»[7]. O, com assevera l'Eliade, és «el fum de cànem, mitjà rudimentari per aconseguir l'èxtasi»[8]. És a dir, que el fumar ha estat fins als nostres dies un altre camí per a la il·luminació i l'experiència divina. Així, En Jorge Blaschke ens objectiva que «la pipa es converteix en un objecte de culte, per a fumar tabac, entre les religions ameríndies d'Amèrica del Nord. El fum esdevé una ofrena als poders espirituals quan aquest acte es realitza dins d'un determinat ritual»[9]. I rebla que «cada tribu té un ritual determinat per a l'ús de la pipa sagrada, però, en qualsevol cas, sempre és una recerca de la visió, que ha de realitzar-se amb un cerimonial apropiat,

respectuós i lliure de tota impuresa»[10]. Per aquesta raó, l'Enrique Margery ha posat de manifest «el caràcter sagrat de la pipa»[11] en molts pobles de l'Amèrica indígena, tot remarcant, també que, quan algunes tribus no coneixien aquest objecte, i volien oferir la seva amistat a uns nouvinguts, «se'ls sortia a rebre portant a les mans fulles de tabac»[12]. Que el tabac es feia servir per posar-se en contacte amb el Més Enllà ho explica amb totes les lletres En Nicolau Monardes, ja al segle XVI, a la seva Història Medicinal de les Coses que es porten de les Índies, i que hem conservat, com tantes i tantes obres catalanes, només en castellà: «Així mateix, els altres dies, per al seu passatemps, prenien el fum del tabac per emborratxar-s'hi i per veure aquelles fantasmes i coses que se'ls representaven, de la qual cosa rebien contentament»[13]. Avui dia, no hi ha cap mena de dubte a afirmar que tant el tabac com el fumar han estat relacionats amb l'experiència transcendental.

Doncs, bé: a Arenys de Mar s'ha conservat, precisament per la Puríssima, el 8 de desembre, durant l'inici del cicle nadalenc, la festa de la Mare de Déu Fumadora, on encara, fins fa ben pocs anys, els pares permetien fumar als nens. Els permetien fumar o, directament, els incitaven a fer-ho, regalant-los ells mateixos cigarretes. A Arenys de Mar i a Canet[14]. I la mare, Na Glòria Bilbeny i Botiguer, em comenta que, a Sant Vicenç de Montalt, on ella va passar la major part de la seva infantesa i l'adolescència completa, «la canalla podia fumar, aquell dia de la Mare de Déu Fumadora, un cigarret de matafaluga. Els grans fumaven tabac, però nosaltres matafaluga. Nens i nenes fumaven, sí. A casa o pel carrer». A Arenys, aquell dia, i només aquell dia, petites colles de nens fumàvem pels carrers de la vila, imitant els adults. Inconscientment o no. Jo, a principis dels anys setanta, només havia fumat amb nois. Però, l'Amades ressenya que, a Arenys, «tant fumen els nens com les nenes»[15]. La meva tieta Anna Maria Alzina em recorda que a començament dels cinquanta ella també havia fumat per la Puríssima, «fent colla amb algunes amigues».

Dues nenes fumant a la Riera d'Arenys de Mar (Enciclopèdia.cat).

Així mateix, a Arenys de Munt ?segons me n'informava Na Sefa Planas a l'estiu del 2002?, «les nenes anaven juntes a fumar en un bosquet a prop del poble». Cosa que indica un ritual que havia de comportar una germandat i, per tant, una iniciació arcaica ja perduda, però no pas esborrada del tot. Car, com evidencia En Mircea Eliade, entre els pobles primitius, tot sovint, la iniciació dels novicis començava amb la «segregació d'aquells, aïllant-los en l'espessor d'un bosc»[16]. A Arenys de Mar, que les noies fumessin juntes tan sols permet entrellucar vagament una antiga iniciació femenina. Però, en el cas d'Arenys de Munt, faria molt de sentit que l'aplec d'un grup de noies al bosc tingués a veure, com dic, amb el relict de d'una germandat o una societat secreta primitiva, atès que, d'acord també amb l'Eliade, «és el caràcter mateix de l'experiència religiosa femenina el que explica el desig de les dones d'organitzar-se en cercles tancats per celebrar els misteris relacionats [entre d'altres aspectes de la seva vida] amb la concepció»[17]. I no hem d'oblidar que, tant a Arenys de Mar com a Arenys de Munt, les nenes es trobaven per fumar tan sols i únicament el dia de la festa de la Concepció: de la Puríssima Concepció.

Per més que durant molt de temps l'origen d'aquesta festivitat infantil hagués quedat diluïda en les ombres de la consciència arenyenca, i ja a mitjan segle XX ningú no la podia interpretar, jo crec que som davant d'un autèntic ritual d'iniciació infantil. Del pas de nens a adults a través del fum sagrat i la comunió transcendental. Per això, es fumava en grup, en comunió. Sempre havia intuït que s'havia de tractar d'un ritus de pas de nen a adult. Ara, a més de totes les meves ponderacions que ens ho permeten deduir raonadament, sabem que a Portugal, al poblet de Vale de Salgueiro, al municipi de Mirandela, també els nens poden fumar durant els dies 5 i 6 de gener. Doncs bé: d'acord amb el parer del batlle d'aquesta població, Carlos Cadavez, «la festa de Reis és una festa religiosa, del nostre sant patró. És la celebració de l'emancipació dels nens, que es converteixen en adults. Als 14 o 15 anys fumaven una cigarreta i, com es deia al poble, ja eren homes»[18].

Nenes fumant el dia de Reis al poble de Vale de Salgueiro, a Portugal (lavanguardia.com).

Tornant a Arenys, que la festa se celebrés precisament el dia de la «Concepció» podria respondre al fet que, en les iniciacions, «l'ascensió a lo sagrat i a l'esperit ve sempre figurada per una gestació embrionària i per un nou infantament»[19]. I és més que evident que les idees de «concepció» i «gestació» no es poden desvincular de cap manera sense perdre'n el sentit profund. I, anàlogament, tampoc no podem deslligar la idea de concepció-gestació de

la de tota iniciació.

Aquest no és un tema menor, sinó fonamental en tot això que ara ens ocupa, car no hi ha renaixement de l'iniciat a la vida espiritual sense una prèvia preparació. És a dir sense una concepció-gestació que li permeti entrar com un ésser nou al nou pla de l'existència. En certes tribus australianes, segons reporta l'Eliade, «quan els neòfits deixen el campament per entrar al camp sagrat, es van fent cada cop més sagrats, afirmen els aborígens, i entren dins la Mare; penetren al seu úter, el camp circular, com succeï en els inicis. Acabat el ritual, la Mare els “deixa sortir”»[20].

Diu l'Alvar que «Diodor Sícul i Plutarc transmeten la notícia que fou la mateixa deessa [Mare] qui instruí la iniciació en els seus misteris»[21] i que, en conseqüència, es va establir «un llaç voluntari de dependència entre el fidel i la deessa»[22]. A més a més, els misteris eleusins ?els grans misteris? tenien un preludi de «petits misteris», celebrats a Atenes del 19 al 21 de febrer, «al santuari de Demèter i [de la seva filla] Persèfone»[23]. És a dir: al santuari de la Deessa Mare, car, tal com objectiva En Kerényi, «la deessa Demèter inaugura els misteris»[24]. Per ell, «la deessa fou la primera iniciada i també la fundadora dels misteris»[25]. I encara hi insistirà: «El primer gran sacerdot, [fou] designat per Demèter»[26]. Ara bé: Demèter, com el mateix nom desvela, vol dir exactament això: Dea Mater[27], perquè, fins i tot, sabem que el nom de Méter significa «“la mare”, i el seu temple es deia metroion, “temple de la mare”»[28]. I, «malgrat que no s'adapta fàcilment al sistema genealògic de la mitologia grega»[29], era tinguda també com a Gran Mare[30] i com a «mare de tots els déus»[31]. Per això «els grecs li transferiren el mite de Demèter» i, com ella, «es convertí també en mare de Zeus»[32]. És d'interès capital copsar, tal com assenyala En Burkert, que els seus «fidels més sensibles són “enduts” a l'èxtasi i “posseïts” per la deessa»[33], cosa que suggereix la ingestió d'una substància psicoactiva. Conseqüentment, de tot plegat resta palès que la Deessa Mare de l'antigor grega era Méter o Demèter i havia fundat els misteris d'Eleusis, on s'hi celebrava una iniciació amb èxtasi i visions transcendents. Però, com acabo de mostrar fa un moment, la iniciació infantil arenyenca, també es donava sota l'advocació de la Mare de Déu. De la Mare fencundada miraculosament per Déu, pel seu Sant Esperit. Per això al segle XIX, a Arenys de Mar, els nens no fumaven pel carrer, sinó únicament i comunitàriament ?és a dir, en comunió? durant un aplec que se celebrava al turó de la Pietat, a l'entorn de l'ermita de la Mare de Déu dels Dolors[34], on avui hi ha l'actual cementiri.

Nens fumant a la Riera d'Arenys de Mar el dia de la Puríssima o Mare de Déu Fumadora (google.es).

La vinculació de l'espai on es permetia fumar als nens amb el Més Enllà ara es fa del tot palesa i ens deixa entendre que, en algun moment de la història, l'acte de fumar també havia d'estar relacionat amb la mort i la transcendència, puix que, per l'Eliade, a les iniciacions, «el pas del món profà al món sagrat suposa, d'una o altra manera, l'experiència de la Mort»[35]. Si això fos cert, tornariem a tenir un vincle estretíssim entre aquesta diada arenyenca i el seu espai d'iniciació (on després hi hauria el cementiri) i els misteris antics, perquè, tal com assegura l'Erwin Rohde, «en aquests misteris no s'ensenya, sinó que es dona per suposada la pervivència conscient de l'ànima després de la seva separació del cos»[36], car «existeix una dimensió de mort en totes les iniciacions místiques»[37]. Molt cert: «La idea bàsica d'un ritual d'iniciació és la mort i el renaixement»[38] ?innova En Burkert?. I En Cepollaro rubrica que «morir és ser iniciat»[39]. I, aquest és un concepte «que podria igualment subsistir amb els termes invertits: ser iniciat equival a morir; això és, per renéixer en condicions millors», però «en el camp de l'esperit»[40]. Hi ha, doncs, un engatjament profund de la festa de la Puríssima amb el viatge ultraterrenal de l'ànima. Però, sobretot, amb el Nadal, perquè també sabem que el cicle de Nadal començava precisament el dia de la Puríssima, «la primera festa del cicle nadalenc»[41], subscriu l'Amades. I ho exposa, així mateix, N'Anna Maria Gaya en dir-nos que «l'anomenat Cicle de Nadal comprèn des de la festa de la Immaculada (8 de desembre) fins al dia de Reis»[42]. I ho confirma, ensems, Na Belén Solé, puix que, per ella, la festa de la Immaculada era «la precursora immediata de les festes de Nadal»[43]. Segurament per aquest fet, també «les fires de pessebres o de Santa Llúcia se celebren cada any des del 8 de desembre»[44]. Havia de tractar-se, doncs, d'un ritual d'iniciació i purificació –i per això es fumava per la Puríssima? i de preparació per a la gran festa del solstici d'hivern o naixement de l'Infant Diví.

Al llarg d'aquest article he mirat de vincular aquesta festa de la Mare de Déu Fumadora amb una mena de comunió arcaica, on els nens i les nenes serien iniciats a la vida espiritual per mitjà del fum i del fumar. I he exposat que, tant a Arenys de Mar com a Arenys de Munt els infants fumaven en petites colles, ara només de nens, suara només de nenes, cosa que explicaria també, de retruc que, el 12 de maig de l'any 1968, quan jo vaig fer la primera comunió, tots els nens del poble vam ser preparats d'una banda i totes les nenes d'una altra; i el dia que vam combregar, ho vam fer plegats al mateix temple, si bé posant-nos, de cara a l'altar, els nens als bancs de la dreta i les nenes als de l'esquerra. Són aquests petits relictos els que m'indueixen a pensar que la diada de la Puríssima podia haver estat com una festa d'una comunió arcaica, on es permetia fumar a la quitxalla, com si fos una comunió primitiva, en grups

separats de nens i nenes, on els pares prepararessin els fills per a la vida adulta i per a la participació dels seus coneixements sagrats. Quan Na Isabel Badillo parla del pas actual dels nens a adults, remarca que si bé «els ritus iniciàtics actuals no són com els antics», nogensmenys, «no deixen de tenir la mateixa força psicològica en la seva integració grupal»[45]. I tot seguit compara els ritus actuals amb les iniciacions arcaïques, on «els neòfits podrien accedir, a la “comunió” amb els fidels, al grup celestial»[46]. És a dir, que la iniciació i la comunió són conceptes sinònims i que, en conseqüència, es podien haver donat, o es van donar, alhora. Per això mateix, aquesta autora també remarcava que la iniciació ritual de l'adolescència actual «està dispersa en una constel·lació d'actes iniciàtics puntuals, com el primer viatge al final dels estudis primaris, portar el primer ciclomotor, obtenir el permís de conduir, començar a fumar o beure en grup» i tot un seguit llarguíssim de fets que tots, més o menys, hem viscut i que portem gravats a la ment com una autèntica gesta infantil que ens va fer, de cop, adults, i que van des de «passar la primera nit fora del context familiar», fins a afaitar-se el cap, tenir la primera feina o, entre d'altres, «prendre drogues»[47]. Però, per Na Badillo no hi ha cap mena de dubte que «fumar» per primera vegada constitueix, encara avui dia, entre els adolescents, una autèntica iniciació ritual.

Nens fumant per la Puríssima a Arenys de Mar (patrimoni.diba.cat).

És la iniciació que jo veia lligada també a la comunió. Ho intuïa. Però, llevat d'aquests rastres inconnexes i escadussers, no ho podia demostrar. Havia trobat un fragment d'una novel·la d'En Guillem Viladot, *La gent i el vent*, on una noia, «l'Arnèsia, a l'edat de vuit anys, al mateix temps que feia la primera comunió, començà a fumar»[48]. Però era tan sols una referència literària. Segurament, basada en un fet real, però referència literària, al capdavant. Amb tot, no ha estat fins que no he vingut a viure a Solivella, a la Conca de Barberà, que no he pogut trobar a la vida real, i expressat pels mateixos protagonistes, el que En Viladot exposava a la seva novel·la: que hi va haver un temps en què els nens fumaven per primer cop en fer la primera comunió. M'ho explica En Jordi Romero i Cartaña, fill de La Riba, però que avui viu a Solivella: «Jo vaig fer la primera comunió l'any 1989, a La Riba, a l'edat de 9 anys. Després del banquet és quan vaig fumar per primer cop. Jo i d'altres nens que eren amb mi. Quan jo era petit hi havia el costum que a les comunions del meu poble es convidés els nens a fumar i també era ben normal que fumessin»[49]. I una veïna de Solivella, que també és present a la conversa, em puntualitza encara: «Recordo perfectament que a la meua comunió, feta a Solivella a l'any 1989, quan tenia 7 anys, els nens i les nenes fumaven, perquè jo era qui anava amb una panera plena de cigars i paquets de cigarretes convidant a tothom: sobretot, les cigarretes i els cigars eren pels adults, però els nens i nenes també n'agafàvem i anàvem a fumar d'amagat». I, semblantment, l'amic Joan Serramià m'explica que els seus tiets, avui octogenaris, de Masllorç li han comentat que, en aquesta vila del Baix Penedès, la gent va anar abandonant la pràctica de deixar fumar els nens a les festes de la primera comunió, perquè ho consideraven «una cosa barroera». I que, cap als anys 60 ja quasi no ho feia ningú. De la qual cosa se n'infereix que, si les famílies van anar perdent aquesta tradició, perquè no la consideraven prou elegant o civilitzada, és que en temps anteriors hi era ben viva.

Encara que avui es pugui relacionar –i es relacioni? el fum o el fumar amb quelcom gens saludable o que afecta perniciosament la salut, a l'antigor, com hem vist, era ben altrament. I el tabac es relacionava amb els déus i amb la purificació espiritual, raó per la qual En Carlos Villa vincula l'experiència «d'empassar fum» amb la voluntat «de purificar l'ànima»[50]. Que la festivitat sigui el dia de la Puríssima ja ens indica, de tot en tot, que som davant d'un acte de purificació espiritual. En Pep Quintana hi veu una relació evident amb la «puresa»[51]. I no va gens desencaminat. Però cal insistir-hi: amb la puresa espiritual que s'ateny després d'una o de diverses purificacions, i que tan sols es donaven en el decurs d'un ritual d'iniciació. Per això, a Arenys, els nens fumaven. Tant a Arenys de Mar com a Arenys de Munt. I per això fumaven ensems a Canet de Mar i a Sant Vicenç de Montalt. L'Amades recull que, el 30 de novembre, per Sant Andreu –una data molt propera ja a la Puríssima–, a Palma de Mallorca, la mainada sortia al carrer proveïda de pipes i fumava herbes aromàtiques i oloroses[52]. I encara ens fa saber que, també per Sant Andreu, «els marrecs de Palamós també havien fumat amb pipes que ells mateixos s'endegaven servint-se de closques de cargols marins»[53]. La qual cosa indica que el fet que els nens fumessin en una diada especial del cicle de Nadal o en una data molt propera, havia d'haver estat un costum molt estès, per no dir força generalitzat. Des d'aquest caient, En Manel Carrera m'innova que, durant les festes de Sant Antoni que se celebren el cap de setmana després del 17 de gener, a la petita població de la Mata de Morella, en un extrem de la comarca d'Els Ports, «durant aquests dies els nens i nenes del poble tenen permís per fumar “pataquera” (vidalba clementis), una espècie de liana pròpia de la zona, que pica una mica i que també fumen els adults»[54].

És clar: nosaltres, de petits, a Arenys, també en fumàvem, de liana. Però l'efecte que tenia sobre el nostre organisme només era una gran coïssor a la llengua. No cal que posi gens d'èmfasi a dir-vos que mai no vam notar cap purificació

de cap mena. Nogensmenys, en d'altres indrets, és possible que la neteja s'efectués amb la ingestió d'alguna altra substància. Si més no, en temps més reculats. Ara mateix no en tinc cap dada. Sóc, com de costum, davant d'una conjectura. D'una conjectura, tot amb tot, fonamentada en els rituals arcaics. Però el fet que, antany, per la Immaculada, «els barcelonins celebraven la festa menjant torrons i neules»[55] per primera vegada a l'any[56]; o que, a Argentona, la Puríssima s'anomenés «Mare de Déu torronera», perquè era precisament en aquesta data tan assenyalada que «es començava a tastar aquesta llaminadura eminentment nadalenca»[57], m'ho fa sospitar ple. Especialment, perquè alguns torrons, com els d'Agramunt, són rodons i embolcallats amb pa d'àngel, que és la mateixa substància amb què es fa l'hòstia sagrada, raó per la qual també se'n diu «pa d'hòstia»[58]. Però, també i sobretot, perquè «hom feia creure als infants que la Mare de Déu baixava els torrons del cel»[59].

Llavors, si la primera expressió de l'espiritualitat de l'infant podia venir tant del fumar, com de la ingesta d'alguna substància sagrada, substituïda després per torrons, o tortell, o el pa de l'eucaristia mateixa, també podria estar relacionada amb la mona, que els padrins regalen als fillols, perquè cal menjar-la en una data tan religiosament significativa i assenyalada com el Dilluns de Pasqua. La dada tindria sentit, car a Ulldecona, un veí m'assabentava fa uns anys que, de petits, anaven en família a menjar la mona a l'Abric de l'Ermita, una cova immensa, amb pintures rupestres, de la serra de Godall. I és ben sabut de tot estudiós solvent que les coves eren els llocs d'iniciació per excel·lència.

És cada cop, doncs, més versemblant que el 8 de desembre fos un dia assenyalat per a l'inici d'una iniciació infantil al cicle nadalenc. Així m'ho fa intuir també el fet que, a Tivissa, durant la Puríssima, les Filles de Maria anaven en processó[60]. A Barcelona també «s'organitzava una solemne processó, que sortia de la Catedral pel portal major, en la qual processó la imatge era portada sota tàlem»[61]. A Girona, també se n'hi havia celebrat una altra, «tan important com la de Corpus»[62]. I tenim coneixement que, a la processó de Barcelona del 1473, «portaren els bordons, entre altres, el comte-rei i el comte de Cardona»[63]. I ara ja sabem que les antigues processons, dins les religions místiques, precedien una iniciació o una experiència transcendental. I que no hi havia transcendència sense la corresponent ingestió d'una substància sagrada. Per celebrar els misteris a Eleusis, hi havia una «processó anual des d'Atenes»[64] ?assegura En Kerényi?. Que rebla: se celebrava una processó anual «dels mistes [és a dir, dels nous iniciats] en llur camí per experimentar el grau suprem de la iniciació»[65]. Llavors, penso que podríem interpretar que, d'alguna manera, les processons de Tivissa, Barcelona i Girona, esdevingudes el dia de la Puríssima, podrien significar la cerimònia d'una iniciació. Del final, potser, de la iniciació. D'una iniciació perduda, és clar. Però, al capdavant, d'una iniciació.

I ara que hi penso, tots els nens i nenes d'Arenys de Mar que havíem fet la comunió l'any predit del 1968, vam sortir, el més següent, en processó solemne el dia de Corpus. La mare em diu que això passava tant a Arenys com a Sant Vicenç de Montalt. En Quirze Grifell m'assegura que una cosa semblant passava a Berga. I Na Teresa Baiget recorda que semblantment ho feien a Balaguer. A Arenys, per Corpus, com a tot arreu, molts carrers de la vila eren ornamentats amb catifes de flors, per entre les quals va passar el mossèn que havia celebrat l'ofici i ens havia donat la primera comunió. Recordo, com si fos ara, que anava sota tàlem i duia la custòdia alçada, amb la Sagrada Forma, mentre l'acompanyaven –diria– el vicari i alguns diaques, i uns escolans amb ciris i un altre brandant l'encenser, amb tots nosaltres darrera, a costat i costat de les catifes, sense trepitjar-les. Els nens per la dreta i les nenes per l'esquerra. Sembla, doncs, que el costum que la quitxalla que havia fet la primera comunió durant la primavera, podia anar a la processó de Corpus en un lloc principal, havia de ser força estès. Ho hem vist que així passava a Berga, Arenys de Mar, Sant Vicenç de Montalt i Balaguer. I deixa entrellucar que hi havia d'haver una relació directa entre fer la primera comunió i assistir a la processó de Corpus. Suposició que ve corroborada de tot en tot per En Josep Maria Virgili, car ens objectiva que ell va fer la primera comunió el mateix «dia de Corpus de l'any 1962»[66]. I, en conseqüència, si les processons dels misteris antics se celebraven amb els mistes, neòfits o iniciats, que aquella processó fos també amb tots els qui havíem pres per primer cop el Cos de Crist, expressava sense cap mena d'embuts que hi havia una continuïtat entre la processó cristiana del segle XX i les dels misteris arcaics.

Finalment, acabem de ser conscients que som en una purificació espiritual mercès als mots del Pare Juan Martínez, que, al segle XVII, en parlar d'aquesta festa concreta, ens exposa que som davant d'«una purificació altíssima com d'Àngel o com de Serafi suprem»[67]. Hi ha una purificació, «però no com les purificacions d'aquí de la terra», sinó «una purificació d'un altre ordre»[68], on Maria ha de rebre «una nova llum a la seva ànima »[69]. I ja som al cap del carrer. Car, si Maria ha de rebre una il·luminació anímica, que no prové de la terra, sinó d'una altra dimensió, és que es tracta d'una il·luminació transcendent i divina, que és precisament del que estàvem parlant: que la festa de la Puríssima era una festa de purificació espiritual.

Jordi Bilbeny

[1] WALTER BURKERT, Cultos místéricos antiguos; traducció de María Tabuyo i Agustín López, Paradigmas-36, Editorial Trotta, S.A.; Madrid, 2005, p. 133.

[2] Cf. JOSÉ M^a. PONS GURI, «Sobre unas pipas romanas»; Boletín de la Biblioteca-Museo Balaguer, II (1954), p. 86.

[3] Ídem, p. 85.

[4] ARXIU JORDI BILBENY, Carpeta «Mare de Déu Fumadora»; nota en un paper solt datat el 7 de desembre del 1987.

[5] TERENCE McKENNA, El Manjar de los Dioses. La búsqueda del árbol de la ciencia del bien y del mal. Una historia de las plantas, las drogas y la evolución humana; traducció de Fernando Pardo Gella, Ediciones Paidós Ibérica, S.A., Barcelona, 1993, p. 188.

[6] Ídem, p. 184.

[7] ROWAN ROBINSON, El Gran Libro del Cannabis. Guía completa de los usos medicinales, comerciales y ambientales de la planta más extraordinaria del mundo; traducció de Mercedes Victoria Córdoba y Magro, Lasser Press Mexicana de S.A. de C.V., Naucalpan de Juárez (Mèxic, D.F.), 1999, p. 82.

[8] MIRCEA ELIADE, El chamanismo y las técnicas arcaicas del éxtasis; traducció d'Ernestina de Champourcin; Fondo de Cultura Económica S.A. de C.V., 2a reimpressió, Mèxic, D.F., 1986, p. 306.

[9] JORGE BLASCHKE, Enciclopedia de las creencias y religiones; Ediciones Robinbook, s.l.; Teià, 2003, p. 294.

[10] Ídem.

[11] ENRIQUE MARGERIE PEÑA, Estudios de mitología comparada indoamericana; Editorial de la Universidad de Costa Rica, San José, 2003, p. 8.

[12] Ídem.

[13] DR. [NICOLAS] MONARDES, Primera y Segunda y Tercera Partes de la Historia Medicinal de las Cosas que se traen de nuestras Indias Occidentales que sirven de Medicina; En Casa d'Alonso Escrivano, Sevilla, 1574, foli 47 [vers].

[14] Vg. AVEL·LÍ ARTÍS-GENER i BIENVE MOYA, Festes populars a Catalunya; Editorial HMB S.A.; Barcelona, 1980, p. 22.

[15] JOAN AMADES, Costumari Català. El curs de l'any; Salvat Editores, S.A., Barcelona, 1985, volum V, «Tardor», p. 869.

[16] MIRCEA ELIADE, Iniciaciones místicas; versió castellana de José Matías Díaz, Ensayistas-134, Taurus Ediciones, S.A.; segona reimpressió, Madrid, 1986, p. 21.

[17] Ídem, p. 133.

[18] Vg. «El pueblo portugués donde los Reyes traen tabaco a los niños» web d'El Mundo, 3 de gener del 2024; <https://www.elmundo.es/como/2024/01/02/65940ad7fc6c838c7f8b45a8.html>

[19] M. ELIADE, Iniciaciones místicas; ob. cit., p. 99.

[20] Ídem, p. 87.

[21] JAIME ALVAR, Los misterios. Religiones «orientales» en el Imperio Romano; Editorial Crítica, S.L.; Barcelona, 2001, p. 249.

[22] Ídem, p. 251

[23] MARÍA ANTONIA GARCÍA VELÁZQUEZ, «A Deméter. Introducción», Himnos homéricos. Batracomiomaquia; edició de María Antonia García Velázquez, Ediciones Akal, S.A.; Tres Cantos, 2000, p.

[24] KARL KERÉNYI, Eleusis. Imagen arquetípica de la madre y la hija; traducció de María Tabuyo i Agustín López, El Árbol del Paraíso-36, Ediciones Siruela, S.A.; Madrid, 2004, p. 41.

[25] Ídem, p. 50.

[26] Ídem, p. 77.

[27] Cf. SARA LEANNE MASTROS, Orphic Hymns Grimoire, Mastros & Zealot, Braddock (Pensilvània), 2019, p. 90 i OTHNIEL MARGALITH, The Sea Peoples in the Bible, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1994, p. 135.

[28] K. KERÉNYI, ob. cit., p. 73.

[29] WALTER BURKERT, Religión griega. Arcaica y clásica; traducció d'Helena Bernabé i supervisió d'Alberto Bernabé, Abada Editores, S.L.; Madrid, 2007, p. 242.

[30] Ídem, p. 240.

[31] Ídem, p. 242.

[32] Ídem.

[33] Ídem.

[34] Vg. JORDI BILBENY, La Mare de Déu Fumadora. A la recerca del fum esvanit; Servei Municipal de Català de

[35] M. ELIADE, Iniciaciones místicas; ob. cit., p. 28.

[36] ERWIN ROHDE, Psique. La idea del alma y la inmortalidad entre los griegos; traducció de Wenceslao Roces, Fondo de Cultura Económica, S.A. de C.V.; segona reimpressió, Madrid, 1994, p. 133.

[37] W. BURKERT, Cultos místéricos antiguos; ob. cit., p. 93.

[38] Ídem, p. 121.

[39] ARMANDO CEPOLLARO, Il Rituale di Mithra –III Secolo Dopo Cristo–. Traduzione dal Papiro della Biblioteca Nazionale di Parigi; Casa Editrice Atanòr, Roma, 1982, p. 47.

[40] Ídem.

[41] J. AMADES, Costumari Català. El curs de l'any; ob. cit., vol. V, «Tardor», p. 865.

[42] ANNA MARIA GAYA i FUERTES, La nostra cultura. Art, festes, llegendes i tradicions populars a Lleida; Edicions de la Universitat de Lleida - Institut de Ciències de l'Educació, Lleida, 2008, p. 84.

[43] BELÉN SOLÉ i MAURI, Festa i ideologies a Lleida. Intrepretacions de la festa a la Lleida de la Restauració; Biblioteca de cultura popular Valeri Serra i Boldú-2, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1991, p. 83.

[44] JOAN SOLER i AMIGÓ, Enciclopèdia de la Fantasia Popular Catalana; Editorial Barcanova, S.A.; Barcelona, 1998, p. 568.

[45] ISABEL BADILLO LEÓN, «Los ritos iniciáticos en la adolescencia», *Psicología de la adolescencia*; edició d'Àngel Aguirre Baztán, Editorial Boixareu Universitaria – Marcombo, S.A.; Barcelona, 1994, p. 125.

[46] Ídem, p. 126.

[47] Ídem.

[48] GUILLEM VILADOT, *La gent i el vent*; Editorial Selecta, Barcelona, 1967, p. 84.

[49] Conversa amb En Jordi Romero, mantinguda a Solivella, el diumenge 3 de setembre del 2023.

[50] CARLOS VILLA ROIZ, *Popocatepetl. Mitos, ciencia y cultura (un cráter en el tiempo)*; Plaza y Valdés, Editores; Mèxic, D.F., 1997, p. 286.

[51] PEP QUINTANA, «L'última i veritable descoberta sobre la Mare de Déu Fumadora»; Arenyeautes, 3 de desembre del 2010; <http://arenyautes.cat/content/l%C3%BAtima-i-veritable-descoberta-sobre-la-mare-de-d%C3%A9u-fumadora>

[52] J. AMADES, *Costumari Català. El curs de l'any*; ob. cit., vol. V, «Tardor», p. 744.

[53] Ídem, p. 869.

[54] MANEL CARRERA i ESCUDÉ, «Festa de Sant Antoni. La festa de la diablera, la trança i la pataquera. La Mata de Morella (els Ports)», *Festes.org*, 3 de desembre del 2012 (actualitzat el 10 de gener del 2025); <https://www.festes.org/ca/calendari/festes-d-hivern/762/article/1181/festa-de-sant-antoni>

[55] RAMON VIOLANT i SIMORRA, *El Llibre de Nadal. Costums, creences, significat i orígens*; Obradors del mestre impressor Salvador Salvadó, Barcelona, MCMXLVIII, p. 30.

[56] J. AMADES, Costumari Català. El curs de l'any; ob. cit., vol. V, «Tardor», p. 865.

[57] JOSEP LLADÓ PASCUAL, Festes i festetes d'Argentona; Ajuntament d'Argentona, Argentona, 1992, p. 14.

[58] Cf. JOAN CARLES LLURDÉS i COIT, «Agramunt: la "torroexperiència"», bloc Marathonman, 12 d'octubre del 2009; <http://joancarlesllurdes.blogspot.com/2009/10/agramunt-la-torroexperiencia.html>

[59] J. AMADES, Costumari Català. El curs de l'any; ob. cit., vol. V, «Tardor», p. 865.

[60] Cf. DOMÈNEC JARDÍ i PAGÈS, A Tivissa canten missa... Records de fets i costums religiosos; El Tinter-32, Cossetània Edicions, Valls, 2002, p. 133.

[61] J. AMADES, Costumari Català. El curs de l'any; ob. cit., vol. V, «Tardor», p. 862.

[62] Ídem, p. 863,

[63] A[NTONI] ROVIRA i VIRGILI, Història Nacional de Catalunya; Edicions Pàtria, Barcelona, 1931, vol. VI, p. 611.

[64] K. KERÉNYI, Eleusis. Imagen arquetípica de la madre y la hija; ob. cit., p. 35.

[65] Ídem, p. 36.

[66] JOSEP MARIA VIRGILI i ORTIGA, Si m'ho permeteu; Nexum Edicions, Barcelona, 2024, p. 24.

[67] JUAN MARTINEZ DE LLAMO, Marial de Todas las Fiestas de Nuestra Señora, desde su Concepcion Purissima, Hasta la Festividad Mas Moderna de sus Desposorios con el Patriarca San Ioseph; Antonio de Zafra, Madrid, 1682, p. 108.

[68] ídem.

[69] ídem.